

ҒЫЛЫМИ-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
БАСЫЛЫМ

Ғылым ТАҒЫЛЫМЫ

Қазақстан - 2030

2005-2

Сөзстан

58	Б.ЖҮСІПОВ. Қазақ эпикалық дәстүрі және жыр айту үрдісі.	180
61	Н.ЖҮСІПОВ. XX ғасыр басындағы қазақ баспасөзіндегі фольклор мәселелері.	185
65	М.ПІРІМБЕТОВА. Шығыстық қисса-дастандардағы кейбір мәселелер мен ерекшеліктер.	190
70	Қ.МӘДІБАЙ. Ы.Алтынсарин және қазақтың жаңа жазба әдебиеті.	194
72	М.МҮРТИЗА. 30-40 жылдардағы Шыңжаң драматургиясы.	201
72	Ж.ҚОЖАЕВА. Т.Айбергенов поэзиясындағы ақындық шеберлік.	203
75	Д.НҮРПЕЙІСОВА. Д.Исабеков шығармаларындағы суреткерлік шеберлік.	207
75	Н.ҚАБЫЛБЕКҚЫЗЫ. З.Қабдолдың "Менің Әуезовім" романындағы Мұхтар бейнесі.	211
81	А.АМАНГЕЛДІ. Жылқының дене мүшелерінің атаулары, сыны және бәйге аттың бабы.	214
85	А.БАЯХМЕТОВА. Прагматический аспект валентности суффиксов -ок, -ец в русском языке.	218
89	А.ҚОНАРБАЕВА. Шәкәрімнің тіл тазалығына қосқан үлесі.	220
89	М.ЖУМАШЕВА. О типологии лингвокультурам.	224
95	К.ЯКУБОВА. Использование синтаксических замен в русско-английских переводах.	229
99	А.АЛТАЕВА. Морфемная система слова в современном русском языке.	233
104	Б.НАСИРДИНОВ. XIX ғасырдың екінші жартысындағы мерзімді баспасөз тіліндегі бұйрық райдың II жақ жекеше түрінің қолданылу ерекшеліктері.	237
11	З.БАБАЗОВА. Функции отрицательных частиц в русском и английском языках.	242

Әлеуметтану. Тарих

9	Г.АБДИРАЙЫМОВА. Поколенный подход в системе социологического знания.	247
2	Ж.НУРБЕКОВА. Классовый и стратификационный подходы к изучению социальной структуры общества.	251
	С.РҮСТЕМОВ. Мұсылман фракциясы жанындағы бюроның құрылуы мен қызметі хақында.	255
✓	Г.ДУНЕНКУЛОВА. К вопросу о роли женщин в истории.	260
✓	А.КОНОВАЛОВ. Гендерные проблемы как объект управления (региональные социологические исследования).	264

Қалдырған ізін мәңгілік. Учитель именем твоим

Е.ЗНУМАТАЕВА. Teacher, who brings the light mission to be a teacher.	271
--	-----

Мерейтойлық құттықтау

Профессор Т.Қ.Жұмажанова 60 жаста.	280
Доцент Б.Т.Кенжебеков 60 жаста.	283
Доцент С.Т.Тайманова 50 жаста.	285

Бас редактор - Серік Кеңесбекұлы Исаев

Бас редактордың орынбасары,
қосымшаның редакторы - Серік МАҚПЫРҰЛЫ

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ:

Еңлік ЖҰМАТАЕВА, Әбдіжәлил УСМАНОВ

АҚЫЛДАСТАР АЛҚАСЫ:

Қамбар АТАБАЕВ, Ілесхан БАЙСЕРКЕ, Тұрсын ҒАБИТОВ,
Құбығұл ЖАРЫҚБАЕВ, Бағдат КӘРІБОЗҰЛЫ,
Мәмбет ҚОЙГЕЛДИЕВ, Мекемтас МЫРЗАХМЕТҰЛЫ,
Бекет НҮРЖАНОВ, Әбдісабыр ӨМЕШҰЛЫ,
Сақыпжамал ҰЗАҚБАЕВА, Исламия ХАЛИТОВА

күнгі өмірге келісімсізін түзетін, бір жоба жол қылып жазса, қазаққа сонан қалайы жол болмас еді.

Оны жазу қазақтың ескі құлақты кемеңгерлері мен оқымысты жастарының ақылдасуымен табылады. Өзге жұрт қазақ жайын қанша білелен десе де, анық жете білмейді» («Қазақ», 1914, № 65). Осы сөйлемдерді талдап көрейік. Мысалы, қазақтың дауыс сөз тіркесінің мағынасы қазіргі ұғым тұрғысынан қарағанда әлеуметтік-құқықтық мәселелері дегенді білдіреді. Септік жалғаулы етістіктің есімше формасындағы бітірген (-і, -ің) сөзі тіліміздегі шешу мағынасында жұмсалып тұрған қазақтың байырғы билік жүйесіне қатысты терминдік қатары. Орыс сөз жүйесін қазақ даласына енгізу арқылы дәстүрлі қоғамдық-этикалық, құқықтық билік жүйесін бұзып, ұлттық әдет-ғұрыпқа негізделген сенім мен мінез-құлқын қасақана өзгертуге бағытталған империяның әрекетіне Шәкәрімнің жан айкалы мен алаңдаушылық сезімі байқалады. Ол үшін қазақ көтере алмастай материалдық, қаржылай шығынға батырып, әрі әдет пен рәсімге теріс келіп, рухани сағын сындыру, ұлттық санасын жойып, мәңгірт қылу, міне, осының тыңгер түпкі зардабын болжай білген Шәкәрім көп қиыншылық аза болмақ дейді. *Запа сөзінің мағынасы зиян, қиянат, кесір* дегенді білдіреді. Бұл лексикалық тұлға Шәкәрімге дейінгі тілдік қолданыста кездеспейді. *Қазақтың ескі жолы, қазыған қара жолдай жолы бар, жолға сүйеніп айтылған* деген тіркестер сол дәуірдегі ұлттық тілдің калориттік маңызын білдірумен қатар, төлума терминдік өмбебап қызмет атқарады. Бұл арадағы ұйтым болып тұрған тірек сөз-жол ауыспалы мағынада жұмсалғанмен, синтаксистік тәсіл арқылы мағынасы тұрақты болып тұр. Билі сайлаудың ежелден қалыптасқан халықтық дәлге лайық дәстүрлі шартын бұлдіріп, *закон-пара, жақындық, ағайыншылықпен би бозуға ыңғайлы жағдай туғызған соң, кім болса, сол би болып, аузына не келсе, соны айтқан*, сөйтіп, биліктің қадірі кетіп, елдің шырқы бұзылды. Шәкәрім өз заманының билік ісіне араласқандықтан жеке бастың азаматтық заң талаптарын қорғауын жақсы білген, терең игерген.

Түйіндей келгенде, Шәкәрімнің шығармашылық ерекшелігі- жазба дәстүрдің төселіп, қазақ тілінің лексикалық қоры сөзжасамның амал- тәсілдері арқылы жана заманға лайық тың ұғымдар мен атауларға толығып, сандық, сапалық өрісі кеңуіне, әдеби тілдің тазалығы мен мәдениетіне саналы түрде көңіл бөліп, дамытты деуге болады.

ӘДЕБИЕТ

1. Будагов Р.А. Проблемы развития языка. М.-Л., 1984. С.215.
2. Момынова Е. Газет лексикасы (Жүйесі мен құрылымы). Алматы: Арыс, 1999. 228 б.
3. Сарыбаев Ш. Қазақ тіл білімі мәселелері. Вопросы казахского языкознания. Алматы: Арыс, 2000. 624 б.
4. «Қазақ» газеті.
5. «Айқап» журналы.

А.ЖУМАШЕВА,
доцент ПГУ им.С.Торайгырова

О ТИПОЛОГИИ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕМ

Лингвокультурология как комплексная научная дисциплина тесно взаимосвязана с такой общественной наукой, как культурология. Но культурология, в отличие от лингвокультурологии, изучает культуру как

общественное явление и способ жизни человека, как результат его духовно-практической деятельности.

В исследовании проблемы взаимодействия языка и культуры лингвокультурология тесно связана с лингвострановедением - наукой, возникшей в 80-е годы и разработанной Е.М.Верещагиным и В.Г.Костомаровым. Господствующим в лингвострановедении является учебный, методический аспект, лингвострановедение рассматривается как практическая реализация лингвокультурологии, как ее прикладной аспект [1]. Дальнейшее развитие оно получило в трудах Г.Д.Томашина, А.А.Брагинной, В.В.Морковкиной, В.В.Сафроновой и др.

С лингвокультурологией тесно связаны и такие науки, как лингвокраеведение и этнокультуроведение. По мнению исследователей лингвокультуроведение - "аспект обучения русской речи, реализуемый посредством использования разнообразных источников усвоения русского языка, в т.ч. других предметных дисциплин, внеклассной и внешкольной работы" [6;13]. А лингвокультуроведение - "методическая дисциплина, аспект преподавания русской литературы в инонациональной аудитории, связанный с лексико-фразеологическим обеспечением курса русской литературы в инонациональной аудитории" (там же).

Кроме указанных дисциплин, лингвокультурология связана с этнолингвистикой - комплексной наукой, "пограничной между этнографией (этнологией, народоведением), изучающей бытовые и культурные особенности народов, проблемы их происхождения, расселения и культурно-исторических взаимоотношений, и лингвистикой" [3;34]. Термин "этнолингвистика" был впервые введен американским лингвистом Б.Ли Уорфом для наименования новой науки, возникшей в недрах этнографии на рубеже XIX-XX веков.

Объектом изучения в этнолингвистических исследованиях является исторический аспект взаимоотношений языка и культуры, праязыка и пракультуры, "изучение генетического родства народов, языкового контактирования, би- и мультилингвизма, влияния социокультурных факторов на развитие языка, реконструкции духовной этнической культуры на основе данных языков и др." [3;35].

Что касается социоллингвистики, то в ней проблема взаимодействия языка и культуры является составной частью общих проблем взаимодействия и взаимодействия языка и общества.

Таким образом, лингвокультурология - самостоятельная научная дисциплина, со своим объектом и предметом исследования, конкретными задачами и методологией.

Как видно, все пограничные с лингвокультурологией науки так или иначе исследуют проблему взаимодействия языка и культуры. В таком случае, что же понимается под термином "культура"?

Следует отметить, что в науке отсутствует однозначное понимание термина "культура", высказываются самые противоречивые точки зрения о сущности культуры, в связи с этим существует понятие "культура" превышает более двухсот пятидесяти. По его мнению, "культура - это: организация человеческой жизни, особый класс общественных явлений; внимание к национальной личности и, прежде всего, к ее внутреннему духовному миру; совокупность способов творческой деятельности личности в области материального и духовного производства; способы распределения и потребления материальных и духовных ценностей,